

GOGA

Marko Sosič
Tito, amor mijo

Eliji in Lenki

*Vuei a è Domènia
doman a si mòur,
vuei mi vestìs
di seda e di amòur.*

*Nedelja je danes,
smo jutri pepel,
v svilo in ljubezen
se zdaj bom odel.*

Pier Paolo Pasolini
prevod Veronika Breclj

MAJ

1

Odgrnem rjuho, ki pokriva moje telo, stegnem roko do lesene police ob vzglavju in prižgem lučko. Ne morem zaspati. Ležim na postelji v svoji sobi, ki je zdaj samo moja, in mislim na morje, ki je tam čez vrh, modro in globoko. Sestra ima svojo sobo, ker je veliko mlajša in se mora privaditi, da spi sama v temi, ker je tako prav. Ker dečki in deklice ne smejo spati v isti sobi, pravi mama, pa tudi zato, ker se ponoči zbudi in joka zaradi bolečin v svojem majhnem trebuhu in potem bruha. Tako kakor tata, ko je žalosten, in se smeji, da na njegovem obrazu ne bom videl skrbi zaradi denarja, ki ga nima dovolj. Stoji na vratih takrat, na pragu v kopalnico, nasmehne se mi, potem zapre vrata in bruha v školjko. Slišim ga. Takrat ostanem sredi hodnika, z rokami si zatisnem ušesa in v glavo mi pride glasba, ki jo tata posluša na radiu. Opera. Pomislim nanjo. In ona pride, takrat, ko tata bruha. Slišim ženski glas, in orkester in besede, ki jih poje:

Aaaamaaamiii Alfreedooo, mmmmmmmmm ...

In potem slišim vodo, ki jo tata spusti v školjko, in ključ v vratih, ko jih odklene. In potem ga vidim spet na vratih, razkuštranega in bledega v obraz, kako se mi nasmehne. In mu skušam vrniti nasmeh, da ga ne bo

strah mojih skrbi zanj, ki so v mojih očeh. Čutim, da jih vidi, takrat, ko me gleda razkuštran in bled od bruhanja. Čutim, da vidi moje skrbi, razpoke na zidovih hiše, črvice v obrabljenih tramovih na podstrešju, črne okruške premočenega marmorja na stopnicah, ki peljejo v hišo, stare obrabljene strešnike, skozi katere nihče ne ve, kdaj bo proniknil dež ob prvi nevihti.

Ozrem se v lučko, ki stoji prižgana na leseni polici ob vzglavju, in v belega angela iz porcelana, ki stoji v njeni rumeni svetlobi. Pomolil bom k angelu na polici in ga prosil, naj usliši moje želje, da bom potem zaspal in sanjal. Samo pomolit moram k njemu, pa bo vse prav, zaspal boš in sanjal, pravi mama. Tako reče, ko se zvečer skloni nad mojo posteljo in me poljubi na lice. Ne maram njenih poljubov, a ne najdem besed, da zaustavim njen utrujeni obraz, ki se zvečer sklanja nad mojo posteljo.

Gledam angela na polici. Vidim ga, kako nekoč stoji prilepljen na veliki škatli čokoladnih bombonov, ki jo prejmem v dar za prvo sv. obhajilo, ko me oblečejo v modri gvant s kratkimi hlačami, belimi nogavicami, in mi obujejo lakirane čevlje, ki so še novi takrat, ker jih je mama kupila na puf. To bo tvoj angel, reče mama takrat, ga zgrabi v pest in odtrga s pokrova kartonaste škatle čokoladnih bombonov. Zdaj ima okrog vratu zavit lepilni trak, ker je padel s police, in mu je glava odletela pod omaro. Mama pravi, da sem sanjal, takrat, in mahal z rokami, da zmeraj maham z rokami, ko sanjam. Ležim na postelji in molim: Sveti angel varuh moj, bodi vedno ti z menoj, stoj mi noč in dan ob strani, kihnem, vsega hudega me brani, svečka se mi pocedi z nosu, prav prisrčno prosim te, varuj me in

vodi me. Amen. Vzamem robček iz žepa v pižami, obrišem svečko pod nosom in se pokrižam. V imenu očeta in sina in svetega duha. In spravim robček nazaj v žep od pižame.

Dragi angel varuh, želim si, da bi v vseh lekarnah zmanjkalo viksa, ker me mama z njim maže vsak večer po hrbtu in prsih. Ona misli, da bo tudi viks odgnal senco z mojih pljuč in ne samo borovci v gozdu, kamor me od lani spremlja vsako jutro dihat, če ni dežja. Hočem, da senca na mojih pljučih ne gre nikamor, da ostane na njih, vse do poletja in tudi potem, ker bom tako spet videl Alino v Lazah blizu reke, ki se potihem imenuje Nediža.

Učiteljica, ki ima rdeč avto in črne oči, pravi, da slabo pišem v italijanščini. Stori, da bom boljši in da bom letos na izpitih, ko bo učiteljica narekovala, napisal pravilno vse tiste besede, ki imajo dvojne črke. Stori, da me bo gospa Slapnik, kamor me pošilja mama, naučila, kako se pravilno in lepo govori v slovenščini. Ona ve, ker je prišla s svojim možem iz Jugoslavije. Bojim se njenega moža, ki ga še nisem videl, ker stric Albert in tudi drugi pravijo, da ima krvave roke. Daj, da bi razumel, zakaj so krvave njegove roke, in se ga ne bi več bal.

Zdaj sem visok en meter in dvainpetdeset centimetrov in nosim čevlje številka petintrideset, povečini tiste, ki jih je odrabil Jurij, moj bratranec. Stori, da bom zrastel vsaj še dvajset centimetrov in da bom nosil čevlje številka štirideset, kakor tata. Jurij pravi, da če rasteš, raste tudi lulek. Moj ima zdaj pet centimetrov, a je zmeraj enak. Juriju pa se spreminja in zraste, ko včasih prespim pri njem in mi pripoveduje zgodbe, katerih me je strah in me privlačijo. Daj, da bi tudi meni zrastel.

Moja soseda Angiolina je vsaj pet centimetrov višja od mene, ker je tri leta starejša, tako kakor Jurij. Angiolina ima samo očeta, ki ga zmeraj boljijo prsti na nogi, tisti, ki jih nima več, in hodi zato vsako poletje v Lido pri Veneciji, ker je tam veliko vročega peska, ki mu pomaga, da ga prsti, ki jih nima, ne boljijo več toliko potem. Gospa Slapnik pravi, da se Veneciji v lepi slovenščini reče Benetke, ampak jaz rečem Venecija, ker mislim, da je tisto mesto, kakor žena, ki je nisem še nikdar videl. Angiolina pravi, da mi bo nekoč pokazala vse, kar ima pod krilcem. Stori, da bo res tako, ker mi gospodična Moore, ki prebiva v stari vili, pokriti z bršljanom, nedaleč od hišice, v kateri stanujeta nona Katarina in nono Mario, zmeraj reče: Oh, what a beautiful girl. Tata pravi, ker razume angleški jezik, zato ker je sekal drva v kasarni pri Amerikancih, ko so bili v Trstu, da tisto, kar pravi gospodična Moore, pomeni Oh, kako lepa deklica. Jaz nisem deklica, ker deklice nimajo lulka, vem.

Ivan je moj edini prijatelj. Stori, da se bova kmalu spet peljala s kolesi na gmajno in poiskala luknjo, po kateri bova prišla do središča zemlje, tako kakor sva zmenjena.

Želim si, da bi tatu ne bilo treba prodati stare vešpe, ker nima dovolj denarja, da plača puf za hišo, ki jo je zgradil sam z odrabljenimi opekami, tramovi in strešniki. Stori, da me bo tata peljal z vešpo v Venecijo, ki leži na morju, in mi pokazal velika železna kolesa pod zemljo, po katerih se vrtijo železne vrvi, ki spuščajo tramvaj navzdol proti Trstu. Hočem, da je tata srečen. Všeč mi je, ko se smeji, ko se zjutraj zbudi in je ves razkuštran. Ko skače v morje z visoke skale. Ko telovadi. Vidim ga, na fotografijah ga vidim, ko je še mlad, kako telovadi s stricem Albertom, ki

je bil partizan in je zdaj poročen s teto Sofijo, ki je mama od Jurija in moje sestrične Sonje, pri katerih živita tudi nona Lucija, ki je mama strica Alberta, in slepa Josipina zadaj za hišo, kjer so imeli nekoč prašiče. Stori, da bi bil tata zmeraj srečen.

Želim si, da bi teta Sofija ne padala več v nezavest, ker nikoli ne vemo, če se bo spet zbudila, tudi takrat, ko jo stric Albert oklofuta, da bi jo zbudil, ker jo ima rad in noče, da bi umrla.

Želim si, da bi kokoši, ki so v kurniku zadaj za hišo, delale veliko jajc, da jih bo mama prodala in zaslužila denar. Za puf v banki.

Stori, da me vzamejo na šolski izlet, če bom izdelal, da bom lahko videl Republiko Slovenijo, za katero vsi pravijo, da je moja domovina. Majhna domovina v veliki domovini Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, tam čez mejo, v Sežani. Stori, da bom razumel, kaj je domovina, ker stric Albert pravi, da je naša domovina cela Jugoslavija, gospa Slapnik pa pravi, da je naša domovina samo Slovenija, mama pa pravi, da smo mi Slovenci, ki živimo v Italiji, in da nas je malo, da bomo izginiti, če ne bo otrok, in pravi, da imamo dva predsednika, gospoda Saragata in maršala Tita, ki ni gospod, ampak tovariš.

Stori, da bi se končala vojna v Vietnamu, ker se tata nikoli ne smeji, ko bere časopis in reče: Spet mrtvi, kdaj bo konec tega klanja!? Stori, da bi se ljudje na Češkem in Madžarskem ne zažigali več. Tata pravi, da ljudje gorijo, ker so na Češko in Madžarsko prišli Rusi. S tanki.

Tata pravi, da imajo Indijanci v Ameriki prav, da se jezijo zaradi zemlje, ki jim jo kradejo. Pravi, da so Indijanci

v Ameriki podobni nam, ker tudi nam kradejo zemljo. Stori, da bom razumel, kdo je naš sovražnik in kdo je naš prijatelj.

Nona Katarina pravi, da je nono Mario preveč uslužen do gospodične Moore, ki živi v stari vili blizu njune hišice. Nona pravi, da so hišico, ki je bila namenjena služabnikom v vili, prejeli v dar od gospoda Cosulich, ki je bil njun prvi in edini gospodar. Nona pravi, da gospodična Moore, ki je Angležinja, ni bila nikdar njuna gospodinja in da nono tega ne razume. Stori, da bo razumel.

Sveti angel, varuh moj, prosim te, da bi nona Katarina ne umrla zaradi krogle, ki jo ima v glavi. Teta Sofija in mama pravita, da je svinčena krogla priletela noni v glavo takrat, ko so bili pri nas Amerikanci in so partizani že odšli. Pravita, da je vojak tam nekje blizu vile in nonine hišice, v kateri sta živeli tudi mama in teta Sofija, ko sta bili še deklici, čistil puško in da je pomotoma ustrelil. Mama in teta Sofija pravita, da je krogla priletela naravnost v nonino lice, ko je v vrtu nabirala radič. Da je preluknjala njeno kožo na licu in se ustavila nad njenimi zobmi, ob srčni žili. Pravita, da je nihče še zdaj ne more operirati, ker je operacija smrtno nevarna. Sveti angel, varuh moj, stori tako, da nona ne bo umrla, dokler ne zrastem in postanem kirurg, kakor Christian Barnard, ki živi v Afriki in zna ljudem ozdraviti srce, če bije prepočasi.

Dragi angel, mama služi denar s kokošnjimi jajci in kot služkinja, tako kakor teta Sofija in kakor Ivanova mama, ki služi pri baronici. Mama dela pri družini, pri kateri govorijo vsi naš jezik in so bogati, ker ima gospodinja trgovino, gospodar pa potuje po svetu in pozna veliko

ljudi. Mama pravi, da so njeni gospodarji prijatelji maršala Josipa Broza Tita, ki je osvobodil Trst in našo vas, in da je njegova žena Jovanka tudi njihova prijateljica. Mama pravi, da ji je gospodar obljubil, da jo bo, ob priložnosti, spoznal z Jovanko in maršalom Titom, ki je bil vrhovni komandant vseh pratizanov in tudi strica Alberta. Njen gospodar pravi, da mu bo mama takrat lahko tudi zapela, ker ima lep glas in ker maršal Tito zelo rad posluša lepe žene, ki pojejo z lepim glasom. Stori, da bo res tako.

Tata pravi, da bo kupil televizijo, ko bo zadel na loteriji. Mama zmeraj pravi, da bi bila raje bolničarka kakor služkinja, ali pa plesalka, da bi se vrtela kakor ptičje peresce, ali igralka, kakor Anna Magnani, ki jo gledava v filmu na televiziji pri Angiolini ali stricu Albertu, ko teče za kamionom in kriči Francesco! Francesco!, in potem jo ubijejo fašisti in ona obleži na tleh. Včasih sanja in jo slišim, da govori v sanjah. Drugo jutro pravi, da je sanjala kraljico Elizabeto in da sta skupaj pili čaj. Kakor zmeraj. Stori, da bo mama to, kar si najbolj želi, kakor vsi tisti reveži v filmu na televiziji, ki ga gledava pri stricu Albertu, ko jim poberejo pločevinaste barake in zemljo, na kateri živijo, in se srečni grejejo pod edinim žarkom sonca in potem poletijo v oblake.

Upam, da se ti glava za nekaj časa ne bo odlepila, dragi angel, in da boš uslišal moje želje. Amen. Oh, da ne pozabim: Daj, da bi razumel, kdo je tisti mož s širokim slamnatim klobukom, ki ga poprej še nikoli nisem videl!? Zdaj stoji zmeraj pri trafiki, in če greva z mamom tam mimo, me ona zmeraj stisne za roko in me povleče na drugo stran ceste. Nikoli me tako močno ne stisne, kakor

takrat, ko vidim moža s širokim slamnatim klobukom.
Zakaj!? Amen.

Ugasnem lučko in v mislih vidim morje, ki je tam čez
vrh. Modro in globoko.

2

Dihaj, dihaj! reče mama. Drži me za roko in stopa s hitrimi koraki po pločniku ob tramvajski progi in ob robu borovega gozda. Ob meni gozd, ob njej tramvajska proga. Še nekaj korakov in zavila bova proti stezi, ki pelje čez gozd proti vrhu Selivca pri Obelisku. Dihaj, dihaj! reče spet in me pogleda. Skozi nosnice vdihnem zrak. Jutro se zliva čez njen obraz in mehča gube na njem in mehča pokrajino, pobočje ob progi, pokrito z borovci, od koder vidiš morje, če prideš do vrha. Dihaj, dihaj! reče še enkrat, ko me povleče po stezi v notranjost gozda. In zdi se mi, kakor bi nagovarjala zrak, ki ga vdihujem, naj vendar odžene tisto senco, ki se je že lani spustila na moja pljuča in je tam tudi zdaj. Zadiham globoko skozi usta, ko se mama ozre k meni s svojimi zelenimi očmi. Mislim, da v njenih očeh vidim svoje drevo, po katerem plezam, in da lahko z vrha drevesa vidim Alpe in Dolomite danes, ko je pomlad in je jutro tako sinje. Diham in stopam ob njej, ob visokih snopih trave, ki me z roso liže po golih kolenih. Čutim svojo roko v njeni in na svoji roki njeno kožo, hrapavo in porezano od ribanja stopnic, njene prste, koščene in zgrbančene od pomivanja, ki se krčevito oklepajo mojih. Diham in vidim, kako mama misli, da se z vsakim vdihom

odtrga košček sence od mojih pljuč, kako se splazi po sapniku navzgor, vse do grla, in kako odleti skozi usta proti gozdu, da se na borovem deblu razblini. Fantazira, mama, ki ne ve, da poznam njene sanje, saj jo slišim ponoči, ko govori. Dihaj, dihaj! reče zdaj. Čez poletje pa v Laze, če bo senca še zmeraj tam. V Lazah je še boljši zrak, ker so tam tudi smreke! govori in mi spusti roko, da lahko zdaj stopam sam po gozdu z roko v žepu in se s prsti dotikam okroglega kamenčka v njem. In naenkrat ne diham več, vsaj za nekaj sekund, ko me mama ne vidi v obraz. Hočem, da senca ostane na mojih pljučih. Hočem, da jih povsem prekrije, kakor hrast, ki s svojo senco prekrije travo doma pred hišo. Samo to je pot, da me čez poletje pošljejo v Laze, kjer bova z Alino lovila kresnice in zbirala okrogle kamenčke ob reki, ki se potihem imenuje Nediža. Alina ne reče nikoli na glas njenega imena, ko sva zunaj in so sredi Laz tudi drugi ljudje. Ker jo je strah, pravi. Samo njen tata reče Nediža. Nediža, reče potihem, tudi ko so vrata na cesto zaprta, ker lahko zmeraj prisluškujejo ljudje, ki so zunaj na cesti in te potem zatožijo, pravi njen tata, ki potihom reče: Nediža.

Želim si, da senca ne odleti z mojih pljuč, ker me bo tako Alina čez poletje spremljala na sprehode, da bova skupaj odkrivala nove travnike in starodavna bukova debla z luknjami, v katerih prebivajo divje žene, ki se pozimi zbudijo in puščajo v snegu stopinje, ki niso kakor naše, ampak so obrnjene narobe. Želim si, da bi šla skupaj pozimi v gozd in čakala na divje žene, da prilezejo iz starih bukovih dreves, in se potem od strahu stisnila eden k drugemu, kakor lani, ko sem odhajal in sem na svojih

prsih čutil, kako Alini bije srce. Prehitro, pravi njen tata, ko ji položi roko na majico, ki pokriva njene majhne prsi.

Ne bodi mona, dihaj! reče mama, ko se mi približa in mi primaže mehko klofuto na tilnik, ker me je videla v obraz, kako zadržujem dih. Dihaj, dio krišto, drugače boš umrl. Imaš komaj deset let in par mescov, dio mio! Moraš zrasti še v fanta in moža, da se boš poročil in imel veliko otrok. Ti moraš imeti veliko otrok, ker nas je malo pri nas in nas bo zmeraj manj. Če ne bo otrok, nas ne bo več! Dihaj! reče mama, ki včasih skuša govoriti lepo kakor gospa Slapnik in njen mož s krvavimi rokami.

In diham, da ne bom umrl, zdaj, ko je pomlad in se bliža poletje. Stopam po stezi navzgor proti borovcem z nizkimi vejami. Vem, da moram vse do njih, da vdihnem vonj mladih vršičkov, ki odganjajo senco s pljuč, da se v gozdu razblini, kakor pravi mama, ki stopa spet za menoj, kakor včeraj, kakor zdaj.

Stopam in se zagledam v čevlje na svojih nogah. In v oglodane storže ob svojih korakih. Pomislim na Jurija, ki je moj bratranec in je tri leta starejši. Čevlji, ki jih nosim, so njegovi. Malo obrabljeni, a vseeno dobri, pravi teta Sofija, ko pride k nam domov in položi veliko vrečo na mizo. Vreča je zmeraj polna cunj, puloverjev, hlač, srajc in čevljev, ki jih je Jurij obrabil. Tako mami ni treba, da kupuje na puf, pravi teta Sofija. Še najmanj pa ji ni treba kupovati čevljev, ker se tisti človek v trgovini najprej ozre v čevlje, ki jih nosiš na nogah, potem te šele pogleda v oči, da te naenkrat postane sram, če na nogah nimaš čevljev, ki si jih kupil v njegovi trgovini. Tudi zato te je sram, ker še prejšnjih nisi poravnal in ti je ostal puf, in kdo ve, če ti

bo tisti človek zmeraj prodajal čevlje na puf. Vedno tako reče, teta Sofija, ko je zdrava in pride k nam z vrečo, ki je polna obrabljenih cunj. Včasih je dolgo ne vidim, ker ji zmanjkajo tla pod nogami in pade v nezavest, da nas je potem vse strah, ali bo spet prišla k zavesti in ne bo umrla.

Stopam in gledam v Jurijeve čevlje, ki so zdaj moji. In v oglodane storže gledam, ki se ob mojih korakih zakotalijo ob rob steze. Veverice so jih oglodale, vem. Jurij ve vse o vevericah, ker jih lovi. S fračo. Zagledaš veverico, pravi, poiščeš v žepu kamen, ga poležeš, nategneš močno laštiko na frači, ciljaš in pof, kamen v glavo, pa je na tleh, če nisi mona in jo zgrešiš. Pridi enkrat z mano, mi ponavlja, ko včasih prespim pri teti Sofiji in leživa skupaj v postelji, v temi, in me plaši s svojimi zgodbami, ki me privlačijo. In mislim, da v temi nateguje laštiko na frači, ki ji gospa Slapnik v lepi slovenščini reče elastika.

Ne hodi s poti, lahko zdrsneš v luknjo! slišim mamo za seboj, ko zakorakam v travo. Je vse preluknjano tu spodaj! Je Kras, je vse preluknjano! So tuneli, so jame spodaj, pod zemljo. Smo se skrivali, če so bombardirali. Spodaj v tunelu smo se skrivali ... Je vse preluknjano, ni kaj! govori. In zagledam jame in tunele pod seboj, zdaj, ko znova stopam po stezi proti deblom borovih dreves, na katerih bo kasneje mama razmazala smolo, da bom k njej naslonil svoj obraz. Vidim tunele pod seboj, velike in globoke jame, ki so se razprle pod mojimi stopali. Vidim sebe, kako hodim po prozorni in tenki plasti zemlje, ki jo v rjavih madežih pokrivajo suhe borove iglice, da je še veliko čistega vmes. In skozi čistino vidim globoko v skrivališče pod seboj. Ljudje stojijo brez besed in čakajo,

da bombardiranje mine. Potem se znajdem med njimi, neviden. Slišim letala nad seboj in žvižganje bomb in eksplozije. Potem jih vidim spet od zgoraj, ob svojih stopalih, skozi čistino v prozorni zemlji, kako nepremično stojijo s svojimi sivimi obrazi in gledajo navzgor proti meni. Med njimi je tudi moj tata, ki je zdaj doma in spi, ker je ponoči vozil tramvaj. Vidim, da je rožnat v obraz, v rokah razteguje harmoniko in nanjo igra Rosamundo, kakor doma pod hrastom, ko je vesel. Zato, da bi ne bilo strah tistih ljudi, ki so tam spodaj.

*Ta ra rara ... In poje: Rooosaamundaaa,
tu sei la vita per meeee ...*

Stopam po prozorni površini zemlje proti debelim borovim deblom, s katerih se cedi smola, samo razmazat jo je treba, prislonit obraz in dihat, da bo pomagala, tudi če tega nočem, pomagala bo senci na mojih pljučih, da najde pot iz mojega telesa. In mama bo sedla na kamen, gledala bo nekam tja čez, proti morju in mestu, ki sta čez vrh, in potem se bo ozrla k meni, da vidi, kako diham, da bom ozdravel.

Tako je tudi zdaj. Posadi me pred deblo, po njem razmaže smolo in sede na kamen. Dihaj, dihaj! reče in se ozre nekam tja čez vrh. Objamem deblo. Čutim hrapav les na svojem licu in voham razmazano smolo. Za trenutek zatisnem oči, zadiham in jih spet odprem. Gledam jo, kako sedi in se mi smehlja, da me pomiri, a mene pomirja bolj veter v njenih laseh, počesanih s krtačo v naglici in za silo, ker še ni konec meseca, ko bo šla do frizerja, če bodo kokoši znesle dovolj jajc, in bo tata rekel: Ooo, ma

smo lepi. In v vetru slišim Rosamundo, ki jo igra tata na harmoniko tam spodaj v bunkerju, in slišim njegov glas, ko mi nekoč pripoveduje o stricu Kristjanu, ki so ga Nemci vlekli po gmajni, tam proti mandriji, kamor se zdaj ne sme, ker tam živijo begunci. Kakor živino so ga vlekli, pravi tata takrat, in ko tako naslanjam svoj obraz na deblo in voham smolo, ga zmeraj vidim v svojih mislih, strica Kristjana v tej strašni zgodbi, za katero mi tata še ni povedal konca. Diham. Slišim veter, Rosamundo na harmoniki in vidim strica Kristjana. Tudi zdaj: Opoteka se čez grušč, na prehodih čez ograde, spotika se ob krtine, kamne in debele šope trave. Za srajco ga vlečejo mladi nemški vojaki, preplašeni, da jih bodo pobili partizani, ki so jih obkolili. Tresejo se Nemci in partizani tudi. Stric Kristjan čuti roko mladega oficirja, kako podrhteva, ko v pesti stiska njegovo potno srajco in ga potem povleče čez robidovje in grmovje. Gmajna je v cvetju, pravi tata. Drnjula, rešeljika, šipek. Vse. Stric Kristjan ne ve, kam ga vlečejo, ne ve, ali ga bodo ubili kar tam sredi travnika ... In ko ga vlečejo, sliši, kako v vasi še zmeraj streljajo. Videl jih je, maloprej, ko so ga ujeli, videl jih je, kako se skrivajo na zvoniku in v mladih kostanjevih krošnjah in streljajo na cesto z zadnjimi naboji, na ljudi, ki so spodaj na cesti in bežijo in kričijo od strahu. In potem privlečejo strica Kristjana do njihovega bunkerja. Mladi oficir zagrabi za puško in jo uperi vanj, ki ves moker od strahu kleči pred njim. Ostali vojaki kričijo nerazumljive besede, tekajo, se spotikajo, padajo in mečejo puške čez kamnite zidove. Krave, na drugi parceli, nedaleč stran, divje mukajo in tulijo od strahu, butajo ena ob drugo, iščejo pot, ki bi jih

spet privedla na varno, a zdi se, kakor da so krave, velike in mehke oči imajo, izgubile spomin. Mladi oficir drži še zmeraj puško v roki. Oba sta mlada. Stric Kristjan in on. Kakor travnik in drevesa spomladi ..., pravi tata.

Ma, kaj ti hodi po glavi! reče mama, ko še ne odprem oči, ker je stric Kristjan še v njih. Vem, da mama vidi mojo glavo, ki jo misli premikajo na vse strani. Dihaj, dihaj še malo, da greva domov in potem v šolo! reče, in jaz se odlepim od debla in smole, ki jo voham, in jo zagledam, kako tudi sama maje z glavo, vsa mehka od jutra.

O, dio mio! Ma kaj ti hodi po glavi?! reče, se nasmehne in stegne roko proti meni.

S svojo roko se spet dotaknem kamenčka v žepu in mislim, da jo slišim, kako šumi in žubori, reka, ki se potihem imenuje Nediža.

3

Veter mehko zapiha z morja v moj obraz in v moje telo, ko stojim v borovem gozdičku pred nonino hišo. Oplazi drevesa, ki so pred menoj, okrog njih pušpan, onkraj pušpana hortenzije v gredicah, ko suho zašelestijo s svojimi vejami, ki so še brez cvetov. Zavije okrog njih do stare vile, poraščene z bršljanom, ki zavalovi po zidovih, za katerimi živi gospodična Moore. Stara, bogata in sama.

Diham. Nona Katarina z zaceljeno rano na licu stoji za menoj, me objema čez rame in njene roke ležijo na mojih prsih. Čez konec tedna bom prespal pri njej, kakor zmeraj, ker tudi pri njej rastejo borovci in je veliko drugih dreves, ki jih je posadil nono Mario, ko je bil mlad. Tudi srebrno smreko je posadil, tisto, ki raste tik ob stari vili, ki jo je dal zgraditi gospod Cosulich in zdaj prebiva v njej gospodična Moore. Nono pravi, da sta gospod Cosulich in njegova žena zgradila vilo na Krasu zato, da se lahko čez poletje izogneta vročini v mestu in dihata svež zrak na veliki terasi, v hladu dreves, oleandrov in lončenih vaz s pelargonijami, ki jih nono še zmeraj goji pozimi in jih spomladi presaja v velike lončene vaze. Zdaj ne več za njih, ampak za gospodično Moore. Bila sta bogata ..., govori nona sama s seboj, ko jo nekoč vidim, da odpira predalnik v spalnici in vzame

list papirja v roke, na katerem piše, da sta gospod Cosulich in njegova gospa pustila v dar njej in nonotu hišico s koščkom vrta in češnjo, vse dokler bosta ostala pri življenju. V znak hvaležnosti, ker sta jima bila vselej zvesta služabnika. Nona služkinja v vili, nono pa vrtnar.

Čutim njene roke na svojih prsih in njene velike prsi ob svojih ramenih, ko zdaj stoji za menoj. Ne smeš umreti! Tudi zaradi none ne smeš! pravi včasih mama. In diham. Zaradi none.

Nono je v garaži, kamor je privlekel pohištvo. Med oleandre ga je stlačil, med oleandre, ki jih še ni odnesel v vilo na teraso, ker so noči še prehladne. Tam bomo spali nocoj, v garaži, med oleandri, ker bo tata čez nekaj dni prepleskal njuno spalnico, kuhinjo in hodnik, na katerem blizu obešalnika in vrat, ki peljejo v kopalnico, visi fotografija s teto Sofijo, ko je bila, še deklica, pri sv. birmi. Vsa v belem, z belo tenčico čez glavo in pušeljkom belih vrtnic v roki. Za njenim hrbtom, z roko na njenem ramenu, gospod Cosulich. Boter.

Diham počasi in enakomerno.

Zagledam gospodično Moore. Približuje se po potki, ki je posuta z drobnimi kamenčki in pelje mimo srebrne smreke ob gredicah s hortenzijami vse do gozdička, sredi katerega stojiva z nono. Približuje se nama v dolgi svetlikajoči se obleki in rahlo poskakuje po kamenčkih, kakor bi hodila na cikcak. Vidim njene razkuštrane lase, kako se svetijo v soncu, ki že skoraj zahaja. Približa se nama s poševnim nasmehom in svetlečimi se očmi. Nona me še bolj stisne k sebi in za trenutek ne diham več. Potem vidim njen obraz čisto blizu, ko se skloni k meni, in zagledam

sonce v njenih očeh. O, what a beautiful girl! reče, me po-
boža po obrazu, se spet vzravna in poplesuje in poskakuje
pred nama, kakor da ne more zaustaviti svojega telesa
v dolgi obleki s svetlečimi kamenčki, v katere se lovijo
zadnji sončni žarki. Fantek je, fantek! reče nona strogo in
me še bolj stisne k sebi. E' un ragazzino, è maschio! reče
še v italijanščini. Gospodična Moore se pred nama smeji
in pravi: Ma è così bella ... She is so beautiful ...! reče in
poplesuje. Kakor nono Mario, ko pride včasih domov na
cikcak in prinese noni čokoladne bombone z lešniki, ki se
imenujejo Baci Perugina, ker je pijan. Od sreče, pravi tata.
In zdi se mi, zdaj, ko gledam gospodično Moore, da vidim
pred seboj Angiolino, svojo sosedo, ko je bila pri svetem
obhajilu. Vsa v belem se vrti pred menoj na svojem dvori-
šču in njen tata v črnem čevlju, ki zakriva njegovo stopalo
brez prstov, jo fotografira: pod marelico zadaj za njihovo
hišo, na travniku pred verando, na stopnišču, kjer stojijo
vaze, polne lilij in drugih belih cvetov, ki jih je prejela v
dar. Jaz stojim tedaj v svoji hiši, gledam jo skozi okno iz
sobe, ki je zdaj sestrina, in mislim, da se je poročila, tako
kakor mama z očetom na fotografiji v njuni spalnici, kjer
se v vogalih pod stropom nabirata vlaga in plesen. In da
nisem jaz tisti, s katerim se je poročila in mi pokazala vse,
kar ima pod krilcem. Vidim jo zdaj pred seboj, kako se
obrača k fotoaparatu, kako dviguje na rahlo krilce s tal
in se zavrti. In potem zagledam spet gospodično Moore,
kako poplesuje proti terasi, in slišim nonota, da pokliče iz
garaže: Maaati!

In nona me spusti iz objema. Vidim jo, kako hitro sto-
pi proti glasu, ki jo je poklical, vsa mehka in velika. Zavije

ob češnji blizu majhne lehe, v kateri bo zrastel poleti radič, in navzgor po stopnicah izgine v notranjost hiše, kjer je zdaj ostal samo še štedilnik.

Sam ostanem sredi dreves in mislim, da me več nihče ne vidi. Veter še enkrat mehko zapiha z morja tam čez vrh in prinaša k meni samo še glas gospodične Moore, ki poje na terasi stare vile v svoji svetlikajoči se obleki.

*Che serà serà, what ever will be will be ...
ta ra ra ra ri rari che serà serà ...*

4

Odgrnem volneno plahto, ki pokriva moje telo na žimnici sredi garaže in odprem oči. Vidim nono in nonota na drugi žimnici. Obrnjena sta proti oleandrom, ki so še brez cvetov in visijo nad njunima glavama, da jima vidim samo z rjuho pokrita ramena, ki se premikajo navzgor, ko v snu vdihneta zrak, in navzdol, ko ga izdihneta. Potem zamežiknem proti garažnim steklenim vratom, čez katera je nona obesila obrabljene rjuhe, da bi nas sonce ne zbudilo prezgodaj. A je vseeno tu, sonce, ki pronica med dvema rjuhama v moje oči, da vidim obrise topolovih dreves zunaj na vrtu ob peščeni potki. In mislim, da so moja tista drevesa in gredice s hortenzijami, stara vila, v kateri prebiva gospodična Moore, ki se ponoči spotika ob tepihe in vratne podboje, ko išče svojo spalnico, pravi nona, in potem jo nono pošlje h oštji madoni, ker pravi, da fantazira, da vidi stvari, ki jih ni, in da je udarjena v glavi, če misli, da gospodična Moore rada popije kozarček. Mežikam proti reži med rjuhama na vratih, skozi katero pronica svetloba, in mislim, da sem velik vsaj meter sedemdeset in da se sprehajam po stezicah med gredicami in drevesi z belim slamnikom na glavi. Kirurg. Mislim, da mama in teta Sofija nista več služkinji in Ivanova mama tudi ne, ki čisti tepihe in pospravlja

veliko hišo ob glavni cesti, da se potem šipe bleščijo na njenih oknih tudi takrat, ko so na nebu oblaki. In da so vse tri postale baronice, kakor gospodinja Ivanove mame. Bleščijo se podobe, da jih vse bolj in bolj vidim bleščeče kakor sonce, ki skozi režo med rjuhama na vratih posije na nonino glavo, na svinčeno kroglo, ki je v njej, in oplazi lističe oleandrov nad njenim čelom.

Gledam nonin obraz, ki se v polsnu obrne proti meni. Velik in mehak, s spuščeniimi vekami na očeh in s sivimi prameni njenih las. Pomislim, da se svinčena krogla, vsa bleščeča v njeni glavi, ta trenutek pomakne.

In zagledam nono v svojih mislih, kako zagradi za majhen nož z marmornate plošče, ki prekriva mizo v kuhinji, in prime posodo, v katero bo nabrala radič na vrtu. Vidim jo zdaj v svojih mislih, takrat, ko me še ni bilo na svetu, ko so partizani že odšli, Američani pa še ne. Vidim jo, kako vzame posodo in nožiček in stopi skozi vrata s predpasnikom čez krilo, ki je široko in lahko kakor jadro. Krilo zaplapola v pomladnem vetru, da se zdi, kakor bi se po kamnitih stopnicah spuščala kraljica v predpasniku. Velika in mehka. In medtem ko stopa navzdol po stopnicah s posodo in nožičkom v roki, vidim, da za trenutek pomisli na svojega brata. Velikokrat reče, potem ko dolgo molči in gleda skozi kuhinjsko okno: Bogve, kako je z Lojzajem v Bosni? Ne vem, kakšen obraz ima Lojzi, ki je v Bosni. Nona pravi, da koplje premog v rudniku in je nekoč ostal že zaprt spodaj pod zemljo, da je skoraj umrl. Nona pravi, da sta si zelo podobna, ona in Lojzi.

Spremljam jo v svojih mislih, in naenkrat opazim, kako se spreminja, kako naenkrat nima več krila s